

manglende succes. Han er eksklusiv og svær. At han også mestrer det umiddelbart poetiske, viser han i klassiske digte som *Liljen og dugdråben* og *De tvende dråber*, hvor den platoniske kærlighedsopfattelse ikklædes enkle og smukke billeder.

Et af Staffeldts centrale temaer er kunstnerproblematikken. I digtet *Indvielse* fra 1804 udfolder han en universalromantisk oplevelse af at være et med alt. Digteren sidder ved bredden af sundet. Naturen er harmonisk, havet er blikstille, og himlen rødmer i skumringen. Da fødes inspirationen:

☞ Og brat fra skyen en strengeleg
anelsen vakte,
i aftenrøden musen nedsteg,
harpen mig rakte
og rask et brændende kys mig gav,
nedsynkende i det luende hav. ☞

(muse = gudinde for den digteriske inspiration)

Kunstneren er indviet, og naturen smelter sammen til en universel oplevelse af at være en del af alt:

☞ Et hjerte slog varmt og kærligt i alt,
i alt mig vinked min egen gestalt. ☞

(gestalt = skikkelse)

Havde det været Oehlenschläger, der førte pennen, var vi sluttet her med konstateringen af, at alt er eet, og at digteren har en privilegeret tilgang til denne universal-oplevelse. Men for Staffeldt lurar splittelsen latent under harmonien. Alt er midlertidigt og forgår. Det eneste blivende er den uendelige længsel mod alt:

☞ Dog blev fra nu for tanke og trang
jorden et fængsel;
vel lindrer ved anelse, drøm og sang
hjertet sin længsel,
dog brænder mig kysset, jeg kender ej fred
förend jeg drager himlene ned. ☞

Det centrale skæringspunkt, hvor ideal og virkelighed mødes, er i *nuet*, som digteren søger at fastholde. Hans længsel er rettet mod at gøre nuet evigt. Al lyst vil evighed, siger filosofen Nietzsche et sted. Staffeldts digte vil det

samme. Men de er udspændt mellem ideal og verden, mellem evighed og forgængelighed. Og det er alt levendes lod at forgå. Derfor er *tabet* det centrale tema. Det sublime øjeblik, som digtene skriver sig hen imod, indhentes altid af tabet. Staffeldt har med sin dualistiske livsfilosofi givet sig selv en umulig opgave. For det, han vil, er ikke muligt. Han forsøger at skabe en egentlig og opfyldt tilstand, hvor alt hænger sammen i et sublimt øjeblik, men må atter og atter konstatere, at det ikke lader sig gøre, fordi tidens og rummets realiteter altid melder sig. Det absolutte nu opløses som en sæbeboble, og virkelighedens splittelse vender tilbage med fornyet styrke.

Med Staffeldts dualistiske filosofi får *fantasi* en central placering. Mens den senere naturalisme foragter fantasien, fordi den giver et falsk billede af virkelighedens verden, opskriver romantikere som Staffeldt den. Det er gennem *anelse*, *drøm* og *sang*, at digteren nærmer sig det ideelle og hæver sig over den jordiske trivialitet. Fantasien skaber sit eget rum og ophæver tiden. Det sker i rum, hvor bevidsthedens realitetssans ophæves: i skumringen, i rusen, glemslen og søvnen. Det er disse tilstande, der giver digteren poesens vinger. Til gengæld tvinger selvrefleksionen ham ned. Fantasiens rum er skrøbeligt, og realiteternes verden bryder hele tiden ind. *Jorden er et fængsel*, skriver Staffeldt. Digtets afsluttende forsøg på at forsoner de to universer er dømt til at mislykkes. Men det er den ambition, Staffeldt har. Det karakteristiske for ham, i modsætning til den øvrige danske romantik, er, at han fastholder splittelsen.

Med sin rastløse stræben afslører Staffeldt sig som en moderne melankoliker. Stemningen er vemodig og kærligheden forgæves.

NATIONALROMANTIKKEN

Den første bølge af den tyske romantik udspringer i Jena og har organismetanken som sit filosofiske grundlag. Den anden bølge udgår fra Heidelberg i perioden 1804-08. Den er *national-romantisk*. En gruppe kunstnere og forskere samles om tidsskriftet, *Avis for eneborere*, som det så karakteristisk hedder. Målet er at vække den nationale bevidsthed. Vi er under Napoleonskrigene, hvor de europæiske nationalstater finder deres form. For at give nationen en identitet er der brug for en fælles his-

torie og en række gode *historier* at referere til. Heidelbergromantikerne vil skabe en tysk mytologi. Som de kendteste indsamler *brødrene Grimm* en række tyske folkeeventyr, som de gendigter, og på folkevisens felt udfører forfatterne *Brentano* og *Arnim* en lignende mission. Den filosofiske reference for Heidelbergromantikerne er den netop afdøde historiefilosof *Johann Gottfried von Herder* (1744-1803), der mente, at hver epoke og hvert folk er præget af en særlig ånd. Herder ser historien som en naturlig udvikling, som en åndelig proces. Det er denne nationale ånd, nationalromantikerne vil give stemme.

Danmark er på denne tid præget af Englandskrigene. I 1801 tvinges vi af viceadmiral Nelson efter Slaget på Reden ud af vor neutralitet, der i slutningen af 1700-tallet dannede baggrunden for en indbringende handel. I 1807 bombarderes København, flåden mistes, og Danmark går i forbund med Napoleon. Han møder sit Waterloo og taber. For Danmark betyder det, at vi mister Norge ved Kierfreden i 1814. Forinden er vi gået bankerot i

J. C. Dahl: Vinterlandskab ved Vordingborg. I forgrunden en forstyrret kæmpegrav. 1829.olie på lærred. 173 x 205,5 cm. Statens Museum for Kunst, København.

1813 efter en lang tids udhuling af dalerens værdi. Ved pengeombytningen veksler man i forholdet 1:6, men det reelle bytteforhold var i virkeligheden 1:10. Statsbankerotten gør med et slag danskerne fattige, og der bliver økonomisk smalhals i de fleste hjem.

I krisetider samler man sig om traditionen, om de hævdvundne værdier. Hvad udad er tabt, skal nu indad vindes – i hvert fald moralsk. Fra 1807 og frem begynder en række forfattere at fordybe sig i den danske historie og identitet. Grundtvig forsker i den nordiske mytologi og genoversætter Saxos Danmarkskrønike fra latin, Oehlenschläger skriver historiske dramaer med temaer fra den nordiske mytologi og sagnhistorie, og der udskrives en konkurrence om udformningen af en nationalmelodi. I 1818 udlover officererne ved det danske okkuperingskorps i Frankrig 400 rigs-

daler – et for samtiden tårnhøjt beløb – til deling mellem komponist og tekstforfatter. Bedømmelsen overlades til *Selskabet til de skønne og nyttige videnskabers forfremmelse*. Konkurrencen er anonym, og det vækker skandale, da vinderen offentliggøres. *Juliane Marie Jessen* løber med prisen for *Danne-mark, Dannemark, Hellige lyd*. Det er omdiskuteret, om Oehlenschläger og Grundtvig deltog, men i hvert fald er det blevet deres fædrelandssange fra perioden, der er blevet stående.

☞ Der er et yndigt land,
det står med brede bøge
nær salten Østerstrand;
det bugter sig i bakke, dal,
det hedder gamle Danmark,
og det er Frejas sal.

...

Vort gamle Danmark skal bestå,
så længe bøgen spejler
sin top i bølgen blå. ☞

J. Th. Lundbye: En dansk kyst. Motiv fra Kitnæs ved Isefjorden. 1842-43. Olie på lærred. 188,5 x 255,5 cm. Statens Museum for Kunst, København.

I dag synger og kan roligans i Idrætsparken starten og slutningen på Oehlenschlägers *Der er et yndigt land* (1819), mens vinderen af konkurrencen er glemt. I ikke færre end tolv strofer hylder Oehlenschläger landskabet, historien, folket, modersmålet, flaget, kunsten, hovedstaden og kongehuset. Oehlenschläger dyrker den danske hjemstavn, den danske ånd, hans nationalsang har det hele med og er som sådan eksemplarisk, idet hele den nationalromantiske forestilling er samlet på et sted. Mens Oehlenschlägers hyldest til nationen er uden forbehold, mærker man i Grundtvigs *Danmarks trøst* (1820) en vis ydmyghed oven på nederlagene og depressionen:

☞ Langt højere bjerge så vide på jord
man har, end hvor bjerg kun er bakke;
men gerne med slette og grønhøj i nord
vi dannemænd tage til takke;
vi er ikke skabte til højhed og blæst,
ved jorden at blive, det tjener os bedst. ☞

Grundtvig er her optaget af den danske mentalitet. Senere har man læst de sidste verslinier som et tidligt udtryk for janteloven, men ideen er naturligvis at hylde den danske ånd og at trøste i en krisetid. Med sit alsidige virke

bidrager Grundtvig i høj grad til fødslen af en ny dansk selvbevidsthed. Trods den danske succes i den første slesvigske krig begræder H. C. Andersen også tabet af national storhed i sin *Danmark, mit fædreland* (1850):

¶¶ Engang du herre var i hele Norden,
 bød over England – nu du kaldes svag,
 Et lille land – og dog så vidt om jorden
 end høres danskens sang og mejselslag.
 Du friske danske strand,
 plovhjernet guldhorn finder,
 Gud giv dig fremtid, som han gav dig minder!
 Dig elsker jeg! – Danmark, mit Fædreland! ¶¶

Fælles for fædrelandssangene er, at de opbygger billedet af en nation, et folk og en historie. Denne nationale identitet tilføjes en række heltehistorier af B. S. Ingemann (1789-1862), der skriver historiske romaner om de danske kongers heltegerninger. Hans forbillede er Walter Scott (1771-1832), der med *Ivanhoe* og *Waverley* skabte sig for tiden svimlende oplagstal, alene i England solgte hver bog 100.000

J. Th. Lundbye: Efterårslandskab. Hankehøj. 1847. Olie på lærred. 36,2 x 43,2 cm. Den Hirschsprungske Samling, København.

eksemplarer. *Ivanhoe* findes i forfatterens dødsår i 32 oversættelser. Litteraturkritikeren Georg Brandes skriver om Scott, at han er en forfatter, alle voksne har læst, og som ingen voksne læser. Hermed angiver Brandes, at romanerne er kulørte heltefortællinger, som appellerer til drengefantasier.

Det samme gælder Ingemanns historiske romaner. Hans sigte er at fremhæve en dansk identitet, en folkeånd og at fortælle nogle gode historier. *Valdemar Sejr* (1826), *Erik Menveds barndom* (1828), *Kong Erik og de fredløse* (1833), *Prins Otto af Danmark* (1835) bliver drengebogsklassikere og læses langt ind i næste århundrede. Stilen er dramatisk, personerne entydige og uden dybde. Replikkerne er ikke individualiserede, og naturbeskrivelsen stereotyp. Trods eller måske i kraft af disse trivielle stilistiske træk fungerer historierne netop som spændingslitteratur.

Ideen er at skildre Danmarks storhed, fald og genrejsning i middelalderen som en klar parallel og appel til samtiden.

Ingemann er lærer ved Sorø Akademi i en menneskealder, til sidst dets direktør. I Sorø skriver han eventyr, skuespil, fortællinger og ikke mindst salmer. Det slående ved hans salmer er, hvor lyse og rene de er. De sætter barnets glæde, den livsglade kristendom i skikkelse, og den glade stemning understreges af komponisten og venen C. E. F. Weyses musik. Ingemanns salmer repræsenterer guldalderens biedermeierstemning, evnen til at tælle de lyse timer og glæde sig over selve det at være til. Tænk blot på klassikere som: *Nu ringer alle klokker mod sky, I østen stiger solen op, Lysets engel går med glans, Gud ske tak og lov, Nu titte til hinanden, Nu vågne alle Guds fugle små, Til himlene rækker din miskundhed, Gud, Glade jul og Julen har bragt velsignet bud*. Flere moderne digtere som Dan Turèll og Søren Ulrik Thomsen har udtrykt deres respekt for og anerkendelse af Ingemanns poesi. I sit forord til et udvalg af Ingemanns digte fortæller Dan Turèll om sin egen litterære vækkelse. Som tiårig synger han *Lysets Engel går med Glans* til morgensang i skolen og besvimer. Da han vågner op i klassen, fabler han stadig om Lysets Engel. Det store ved Ingemanns poesi er netop, at der går en poetisk engel gennem lokalet, når salmerne synges.

DE LEVENDES LAND

Dyrkelsen af modersmålet, landskabet, folket og historien spiller også en central rolle i *N. F. S. Grundtvigs* (1783-1872) mangesidige virke. Grundtvig er en ildsjæl, hektisk opstemt, dybt deprimeret, vistnok diagnosticeret som manio-depressiv. Med sin kolossale energi sætter han et præg på den danske kultur som få i det nittende århundrede: som fornyer af kristendommen, som pædagog og grundlægger af højskolebevægelsen, som medforfatter til grundloven, som gendigter af Saxo og forsker i den nordiske mytologi. Og ikke mindst som salmedigter.

Nøgleordet for Grundtvigs virke er *liv*. Selv er han vital, produktiv og bedst i modvind. Og modvind er der. Grundtvigs kritik af den fremherskende teologiske rationalisme, *Kirkens genmæle* (1825), skaffer ham en livslang

censur og holder ham ude fra embeder. Han lever derfor i lange perioder af sin pen. Senere tages han til nåde, deltager i den grundlovgivende forsamling, bliver uafhængigt medlem af rigsdagen fra 1849 og biskop fra 1861.

Grundtvigianismen, som Grundtvig er ophavsmænd til, er en kristen bevægelse, der ser det levende ord og det levende menighedsfællesskab som det vigtigste. Guds ord er ikke noget fortidigt, indkapslet i Bibelen, som præsterne har patent på at udlægge. Guds ord er levende og ytrer sig i det kristne fællesskab, i dåben, i nadveren og i trosbekendelsen. Disse rituelle ord fra Bibelen har levet uændret fra Jesu indstiftelse af sakramenterne, fra første gang dåben og nadveren blev udført, og de lever, hver gang de bliver sagt. Grundtvigianerne ønsker en fornyelse af gudstjenesten, så centrum bliver salmesang, trosbekendelse og præstens talte ord. Prædikenen skal have liv og skabe liv. Det er en optimistisk og livsglad kristendom, der præger grundtvigianismen, modsat Indre missions dystre dommedagsforestillinger. Pointen er, at kristendom skal leves, ikke (for)tænkes. *Menneske først – kristen så*, lyder Grundtvigs valgsprog. Grundtvigianismen får især tag i bønderne, mens Indre mission trives i fattigere marginalområder blandt fiskere og husmænd.

I sin pædagogik skelner Grundtvig mellem skolen for døden og skolen for livet. Skolen for døden er latinskolen, den sorte skole, *der begynder med bogstaver og ender med bogkundskab*. Grundtvig kritiserer det skrevne ord, fordi det ikke lever, fordi det ikke er anskueligt, og fordi det dræber al fantasi og kreativitet. Den sorte skole terper fremmede, rent skriftlige sprog som latin og græsk, men forsummer at levendegøre modersmålet. Selv retrækker Grundtvig en poetisk-historisk undervisning, der lægger vægten på litteratur og historie – vel at mærke den gode historie. Faktisk er det Grundtvig, der får Ingemann til at skrive historiske romaner.

Grundtvig er sammen med Chr. Kold grundlægger af *den danske folkehøjskole*. I 1844 holder Grundtvig på Skamlingsbanken en fem kvarter lang brandtale, hvor han pointerer, at højskolen skal vække den nordiske mentalitet til live igen: *Jeres danske højskole kan blive en Mimers brønd, hvortil konger rider for at søge råd*. Mimers brønd er i den nordiske mytologi fyldt med visdom, og Odin, gudernes konge, måtte give sit ene øje i pant for